

Bijlage 4. Behandeling van de adviezen, opmerkingen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve opheffing van de bescherming als dorpsgezicht van de omgeving van de onderwijzerswoning in Merchtem

Provincie: Vlaams-Brabant

Gemeente: Merchtem, 2de afdeling, sectie H

Objectnummers: 4.02/23052/108.1, 4.02/23052/113.1

Dossiernummer: 4.001/23052/101.1

Omschrijving:

De onmiddellijke omgeving van de woning van de hoofdonderwijzer van de voormalige jongensschool, Reedijk 1

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 19/07/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Sig)
Getekend op: 2024-07-19 13:40:30 +02:00
Reden: Ik keur dit document goed

Vlaamse
overheid

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 28 november 2023.

De VCOE bracht op 14 december 2023 een (voorwaardelijk) gunstig advies uit over de opheffing van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

ALGEMENE BEDENKINGEN BIJ HET PROJECT

Binnen dit project werd beslist tot de opstart van maar liefst 126 procedures voor gedeeltelijke of gehele opheffing van bescherming.¹ Daarbij worden volgende rechtsgronden gebruikt:–

Art. 6.2.1,1^o van het Onroerenderfgoeddecreet: 'De erfgoedwaarden van het beschermde goed zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan'.

–Art. 6.2.1,3^o van het Onroerenderfgoeddecreet: 'De gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang'.

Het project vult dit 'algemeen belang' ruim in als de 'rechtszekerheid' of een 'wijzigende context' waarin de (resterende) erfgoedwaarden vandaag niet langer toereikend zouden zijn om de bescherming te verantwoorden. Zoals gesteld vindt de commissie het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van het evalueren en actualiseren van het beschermde bestand. Het verlies van erfgoedwaarden of het 'algemeen belang' kunnen echter niet zonder meer aangegrepen worden om beschermingen stop te zetten. De procedure vereist steeds een kritische afweging op basis van een eenduidig beoordelingskader, daarbij rekening houdend met de oorzaken van de problematische toestand van de bescherming. Zo benadrukt de parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet: 'In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'.² Bij inbreuken op het actief- en passiefbehoudsbeginsel kan een eventuele opheffing van bescherming dus enkel volgen als aangetoond is dat handhaving afgerond, uitgesloten of gehypothekeerd is. Wanneer handhaving in het verleden in gebreke bleef wordt de veroorzaker beloofd voor wanbeheer. Indien nog erfgoedwaarden overblijven moet het eventuele opheffingsvoorstel gebaseerd zijn op grondig en consistent vergelijkend onderzoek, zodat de noodzaak tot opheffing en het belang van het betreffende erfgoedobject in het globale Vlaamse beschermingsbestand steeds goed kan worden ingeschat. Daarbij is belangrijk om niet enkel de erfgoedwaarden toegekend op moment van bescherming te (her)evalueren, maar ook mogelijk bijkomende erfgoedwaarden die vanuit het hedendaagse perspectief van toepassing zijn.

Behandeling advies:

In het inhoudelijk dossier bij het opheffingsbesluit wordt in de beheershistoriek steeds weergegeven of er sinds de bescherming een handhavingstraject gelopen werd op basis van het beheersarchief van het agentschap Onroerend Erfgoed en informatie van de afdeling Handhaving van het departement Omgeving. In de archieven kan soms niet teruggevonden worden waarom men na een inbreuk of een misdrijf destijds niet is overgegaan tot handhaving. Bij de snelle screening werd steeds nagegaan of de opstart van een handhavingstraject nog opportuun is of niet. Indien een handhavingstraject nog lopende is of opgestart kan worden, wordt er geen procedure tot opheffing van de bescherming opgestart.

Zonder kritische en eenduidige afweging ontstaan volgens de commissie gevaarlijke precedentes die eigenaars of gebruikers aanmoedigen om beschermingsplichten niet na te leven. Het kan bovendien aanleiding geven tot het in vraag stellen van beschermingen die wel nog toereikend zijn, met de uitholling van het eerdere beschermingsbeleid en het beschermingsinstrument tot gevolg. Vooral de ruime invulling van de rechtsgrond 'algemeen belang' –nochtans voornamelijk bedoeld ter afweging van strijdige ruimtelijke belangen– is in dat verband zorgwekkend. De parlementaire voorbereiding verduidelijkt dat deze mogelijkheid in geen geval een vrijgeleide mag zijn om het belang van een bescherming te ondermijnen.

Behandeling advies:

Elk voorstel tot opheffing van de bescherming binnen het project van de evaluatie van het beschermde bestand werd grondig onderzocht, afgewogen en geëvalueerd. De uitgewerkte inhoudelijke dossiers met een overzicht van de individuele en specifieke beschermings- en beheershistoriek zijn hiervan het resultaat.

Bij de opheffingen waar 'algemeen belang' als rechtsgrond voor de opheffing van de bescherming wordt gebruikt, wordt de opheffing bijkomend grondig gemotiveerd door het beschermde goed af te wegen aan de huidige selectiecriteria en erfgoedwaarden. Hierbij wordt aangetoond dat het beschermde goed in haar huidig voorkomen onvoldoende erfgoedwaarde heeft voor een bescherming op Vlaams niveau en de opheffing geen hiaat binnen het beschermde bestand veroorzaakt.

De commissie stelt verder vast dat in het betreffende project de rechtsgrond 'algemeen belang' ook wordt ingeroepen wanneer onoordeelkundige werken, al dan niet vergund, werden uitgevoerd, zelfs wanneer niet alle erfgoedwaarden verdwenen zijn, en dat er niet altijd een passend onderscheid wordt gemaakt tussen de evaluatie van een beschermd monument en van een beschermd stads- of dorpsgezicht of cultuurhistorisch landschap.

Behandeling advies:

De rechtsgrond 'de erfgoedwaarden zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan' (Art. 6.2.1., 1°) veronderstelt een volledig en onherroepelijk verlies en wordt enkel gebruikt wanneer de erfgoedwaarden volledig verdwenen zijn. De rechtsgrond 'algemeen belang' (Art. 6.2.1., 3°) wordt gebruikt wanneer het onroerende goed nog erfgoedwaarden heeft, maar waarbij deze na toetsing aan de selectiecriteria onvoldoende blijken om een bescherming op Vlaams niveau te verantwoorden. Het klopt dus dat in sommige gevallen het onroerend goed nog erfgoedwaarden heeft, al dan niet na onoordeelkundige (vergunde) werken. Door deze resterende erfgoedwaarden te erkennen en te omschrijven aan de hand van de selectiecriteria kunnen deze erfgoedwaarden nog gevrijwaard worden door bijvoorbeeld het onroerende goed vast te stellen in de inventaris.

Bij de evaluatie van het beschermde bestand vertrok het agentschap Onroerend Erfgoed vanuit het beschermingsstatuut waarin het goed beschermd werd en de afbakening. Bij een onroerend goed beschermd als stads- of dorpsgezicht werd bijvoorbeeld niet gekeken naar het interieur, maar naar de verschillende beschermde onderdelen van de site en hun relatie tot elkaar. Bij een beschermd cultuurhistorisch landschap werden de landschappelijke erfgoedkenmerken en -elementen afgewogen enz. In sommige gevallen werd vastgesteld dat het goed beter beschermd wordt onder een ander statuut of met een andere afbakening waardoor de erfgoedwaarden beter gevrijwaard kunnen worden. In die gevallen gaat de opheffing van de bescherming gepaard met een nieuwe bescherming.

De commissie uit bijgevolg haar bezorgdheid over de uitvoering van een 'snelle screening'. De nadruk ligt hier op het afsluiten van dossiers die in het verleden misliepen, zonder dat er een expliciet afwegingskader of breder (beleids)kader is voor de actualisering van beschermingen.

De vrees bestaat dat – los van de al dan niet terechte opheffingen – dit een verkeerd signaal geeft naar eigenaars en gebruikers van beschermd erfgoed, te meer gezien thematisch-typologische evaluaties en aanvullende beschermingen uitblijven. De commissie dringt aan in communicatie omtrent opheffingen steeds duidelijk te maken dat verwaarlozing of wederrechtelijke ingrepen hiertoe geen aanleiding kunnen geven.

Behandeling advies:

De Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele, bevoegd voor onroerend erfgoed, kondigde aan dat we het huidige beschermde bestand zullen evalueren op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden. Om te voldoen aan de maatschappelijke vraag om op korte termijn door het volledige pakket beschermd erfgoed te gaan, werkte het agentschap vanaf juli 2021 tot december 2022 aan de 'snelle screening' van het beschermde bestand. Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Een doorgedreven thematisch of typologische afweging was in dit tijdsbestek niet mogelijk. Door de typologische opdeling van het te onderzoeken pakket, werd het wel mogelijk enige vergelijking door te voeren. In dit opzicht werd bij elk voorstel voor opheffing ook nagegaan of de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand veroorzaakte.

Tijdens de evaluatie werd steeds bekeken of er nog een lopend handhavingstraject was en of in een bepaald dossier nog handhaving mogelijk was. Voor deze dossiers wordt dan ook geen opheffingsprocedure opgestart. Dit staat ook opgenomen in het eindrapport van de snelle screening (<https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/267/OAOE267-001.pdf>).

Bovendien is in alle communicatie over dit project opgenomen dat wanneer er sprake is van verwaarlozing, het agentschap in eerste instantie inzet en aanstuurt op een handhavingstraject. Op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed wordt duidelijk gecommuniceerd: *"Wanneer er sprake is van verwaarlozing, dan zullen we eerder aansturen op herstel of een schadevergoeding."* (<https://www.onroenderfgoed.be/procedure-tot-opheffing>). Op het titelblad van het aanvraagformulier tot opheffing van een bescherming staat *"Opgelet! In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud aanleiding geven tot een opheffing van de bescherming."*

Bijkomend verwijst de commissie naar haar vorige adviezen voor wat betreft de lessen die te trekken zijn uit opheffingsdossiers. De lopende evaluatie van het beschermde bestand zou ook aangegrepen moeten worden om beschermingen die bedreigd zijn prioritair te vrijwaren, en hierover publiek te communiceren.

Behandeling advies:

De evaluatie van het beschermde bestand heeft er ook voor gezorgd dat bepaalde sites opgemerkt werden waar recent werken werden uitgevoerd zonder toelating of vergunning of waar er sprake is van verwaarlozing van het beschermde goed. Deze dossiers worden vandaag opgevolgd. Het publiek communiceren van deze trajecten wordt echter niet beschouwd als een goed uitgangspunt voor een constructieve dialoog met de zakelijkrechthouders.

Daarnaast voerde het agentschap een analyse uit op onze databanken om na te gaan voor welke beschermde monumenten gedurende de afgelopen tien jaar geen toelatingen of premies werden aangevraagd. Dat kan immers een signaal zijn dat er mogelijk een verwaarlozingsproblematiek speelt. Dit kadert in het streven naar een proactieve handhaving. Voor ongeveer 2.000 beschermde monumenten bleek geen toelatings- of premie-aanvraag beschikbaar. Deze lijst is de vertrekbasis om te bepalen voor welke

monumenten verdere actie aangewezen is. Niet in alle gevallen zal er immers effectief een probleem zijn. Het agentschap heeft de lijst van beschermde monumenten zonder beheersacties in de voorbije tien jaar verder verfijnen. Bovendien gaat het agentschap een studie proactieve handhaving opnemen.

OPHEFFING BESCHERMING: OMGEVING ONDERWIJZERSWONING IN MERCHTEM (DORPSGEZICHT)

De omgeving van de onderwijzerswoning is bij ministerieel besluit van 23 februari 2001 beschermd als dorpsgezicht omwille van de historische waarde. De onderwijzerswoning zelf, Reedijk 1, is bij hetzelfde besluit beschermd als monument omwille van de historische waarde. Op moment van bescherming bestond het dorpsgezicht uit een braakliggend terrein en een parking. De voormalige klasvleugel was reeds omstreeks 1993 afgebroken. Naar aanleiding van de renovatie en uitbreiding van de beschermde onderwijzerswoning in 2011 werd de omgeving heraangelegd als nieuwe parking. De motivering in het opheffingsvoorstel omvat een herevaluatie van de erfgoedwaarden op basis van de huidige selectiecriteria. Daarbij wordt verwezen naar het bestaan van 38 onderwijzerswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw, waarvan een achtstal in Vlaams-Brabant.

De commissie merkt op dat de onmiddellijke omgeving van de onderwijzerswoning beschermd werd als een historisch en structureel inherent onderdeel van de voormalige schoolsite. Dit dorpsgezicht was complementair opgevat met de afzonderlijke bescherming als monument van de onderwijzerswoning. Vandaag kan alleen maar vastgesteld worden dat deze omgeving geen intrinsieke erfgoedwaarde bevat. Op het als parking ingerichte terrein zijn geen erfgoedelementen of -kenmerken aanwezig die refereren aan de voormalige schoolsite. De recente aanbouw bij de onderwijzerswoning draagt ook niet bij tot de samenhang van de site. Uit de beschermingshistoriek blijkt dat het dorpsgezicht vooral ondersteunend was bedoeld. In dat opzicht is de huidige omgeving nog steeds mee bepalend voor de beeldwaarde van de beschermde onderwijzerswoning en de interactie met de eveneens als monument beschermde dorpskerk.

Het lijkt de commissie om die reden nodig om de onmiddellijke omgeving van de onderwijzerswoning vast te leggen als overgangszone met bijzondere voorschriften. De erfgoedwaarde van de onderwijzerswoning staat niet ter discussie.

Behandeling advies:

Volgens de Memorie van Toelichting (p. 21, definitie 43°) geeft een overgangszone, binnen het kader van de bescherming van een onroerend goed, aan een aangrenzend gebied bijzondere of aanvullende voorschriften waardoor de bescherming beter kan worden gewaarborgd. De overgangszone sluit onmiddellijk aan bij het beschermd onroerend erfgoed. Een overgangszone heeft een belangrijke visueel-ruimtelijke component en/of omvat gebieden of voorwerpen, die een belangrijke functionele drager zijn voor het beschermd onroerend erfgoed.

Met de vraag naar een overgangszone geeft de commissie zelf aan dat de omgeving van de onderwijzerswoning geen erfgoedwaarde (meer) heeft. Een overgangszone heeft immers geen intrinsieke erfgoedwaarde maar een ondersteunende functie bij het beschermd goed. Het is onduidelijk welke beheerdoelstellingen of bijzondere of aanvullende voorschriften in deze overgangszone noodzakelijk zouden zijn om de erfgoedwaarden van het monument te waarborgen. De moderne aanleg ondersteunt de erfgoedwaarden van de onderwijzerswoning niet noch creëert een meerwaarde voor het beschermd monument.

De erfgoedwaarde van de onderwijzerswoning staat niet ter discussie. De bescherming als monument van dit pand blijft dan ook behouden. Volgens het opheffingsdossier zou de voormalige onderwijzerswoning niet zeldzaam zijn, maar deze stelling is niet onderbouwd.

Behandeling advies:

In het inhoudelijk dossier wordt bij de evaluatie van de opheffing van de bescherming onder het criterium 'herkenbaarheid' duidelijk aangegeven dat de omgeving van de onderwijzerswoning niet zeldzaam is (en niet de onderwijzerswoning). In het inhoudelijk dossier wordt tevens verwezen naar voorbeelden van andere onderwijzerswoningen met bewaarde omgeving en context. De stelling is wel degelijk onderbouwd. De waarde van de onderwijzerswoning wordt niet in twijfel getrokken.

Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen geeft de commissie een voorwaardelijk gunstig advies voor de voorlopige opheffing van de bescherming als dorpsgezicht van de omgeving van de onderwijzerswoning in Merchtem.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het uitgebrachte advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier noch het ministerieel besluit werden aangepast.

2. Opmerkingen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing

2.1. Openbaar onderzoek en hoorrecht

De gemeente Merchtem organiseerde het openbaar onderzoek van 26 april 2024 tot en met 25 mei 2024.

Het proces-verbaal maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Tijdens het openbaar onderzoek werd één bezwaar ingediend. Deze wordt hieronder behandeld.

Geen enkele zakelijkrechthouder beriep zich op het hoorrecht of vroeg gehoord te worden door het agentschap. De gemeente Merchtem organiseerde geen hoorzitting.

2.1.1. Bezwaar 1 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek:

De gemeente Merchtem wenst een bezwaar in te dienen n.a.v. het openbaar onderzoek na de voorlopige opheffing van de bescherming als dorpsgezicht van de omgeving van de onderwijzerswoning August De Boeckhuis, gelegen Reedijk 1 te Merchtem.

De bezwaarindiener heeft deze voorlopige opheffing besproken en wenst, net als in haar eerder schrijven d.d. 18 april 2024, voorafgaand aan het openbaar onderzoek, te laten weten hier niet mee akkoord te zijn. Het gebouw zelf is geklasseerd als monument en na een grondige verbouwing en uitbreiding rond 2012 is de toekomst en het behoud van dit monument verzekerd. De laatste jaren heeft het bestuur de omliggende omgeving ook een aanzienlijke upgrade gegeven. Zo werd de kiezelverharding verwijderd en werd een kwalitatieve parking

met hoogwaardige materialen aangelegd. Het percentage aan groen werd ook aanzienlijk opgetrokken, evenals de verblijfswaarde.

Uit het opheffingsdossier hebben we verstaan dat een belangrijke reden tot opheffing is, dat er geen verwijzingen meer zijn naar de voormalige school. Hier willen we gerust meedenken om deze verwijzingen nog toe te voegen.

Gelet op de opwaardering van de omgeving rond de onderwijzerswoning en gelet op de aanpassingen die nog gerealiseerd kunnen worden, zijn wij ervan overtuigd dat deze opheffing beter niet definitief gemaakt wordt.

Behandeling bezwaarschrift:

In het opheffingsvoorstel wordt aangetoond dat de als dorpsgezicht beschermde omgeving op het moment van de bescherming weinig intrinsieke erfgoedwaarde had. Deze bestond uit een braakliggend terrein en een parking na afbraak van de klassenvleugel in 1993. Ondanks de heraanleg in 2011 en inspanningen om de site de herwaarden is de omgeving nog weinig herkenbaar als schoolomgeving. De erfgoedwaarden van de omgeving van de onderwijzerswoning zijn ontoereikend voor een bescherming op Vlaams niveau..

2.2. Conclusie

De adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier noch het ministerieel besluit werden aangepast na de voorlopige opheffing.